

BASILICEI CU BAPTISTERIU DELA ADAMCLISI

Cetatea romană dela Adamclisi rămâne încă un câmp liber de cercetări și presupuneri. Căci săpăturile vor mai da de sigur elemente noi, iar conjecturile pare că d'abia încep: căci D-I Pârvan este primul învățat care caută să pue în concordanță materialul epigrafic și cel istoric cu materialul archeologic, singura metodă, cred, capabilă să aducă ceva lămuriri.

În cercetările de până acuma viața romană dela Adamclisi este pusă între Traian (după Tocilescu) și secolul VIII (după Ex. Sa Monse-niorul Netzhammer).

Pentru epoca lui Traian materialul archeologic este foarte slab. Cele câteva elemente decorative (frize, cornișe, architrave, baze de coloane) dela așa zisul porticus forensis, toate de stil doric și de o factură îngrijită, sânt insuficiente să îndreptățescă o afirmație ori-cât de aproximativă. Cornișa are oare care analogie cu cornișa *principală* dela „Monument“, însă și aceasta în ce epocă poate fi pusă¹⁾. Căci elementele decorative dela baza trofeului pe care s'a găsit inscripția sânt de sigur de altă mână și în altă vreme făcute.

Pe când capitelele pilaștrilor din friză d'abia reamintesc ordinul corintian, capitelul pilaștrului de colț al bazei trofeului dimpotrivă este un foarte corect capitel corintian. De altfel ordinul doric, un ordin puțin simpatic Romanilor, prin felul său simplu nu poate caracteriză o epocă cum ar fi spre exemplu cu ordinul corintian.

Alte elemente mai vechi ar fi capitelele găsite la o basilică clădită pe zidurile unui basin. Dar acelea, aparținând unei clădiri suprapuse alteia, nu pot, de sigur, să ne deă vre-o indicație asupra primei clădiri.

Apoi prin factura lor spinoasă, aceste capitele corintiene aparțin tipului zis Teodosian care din vremea lui Theodosiu al II-lea capătă o întrebuițare generală. Și exemplarul dela Adam-

clisi (vezi în studiul d-lui V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, fig. 38) pare să fie dintre cele mai târzii, de oarece primele capitele Teodosiene *) în forma lor generală sânt mai aproape de corintianul clasic, pe când acesta este simțitor evoluat ca formă și îmbogățit ca detalii cu o cruce pe care n'o găsim la exemplele citate mai sus, dar care este nelipsită dela *capitelul cu împostă*, care urmează celui teodosian.

Deci aparține epocii de tranziție și ar putea fi clasat spre sfârșitul secolului al V-lea.

Dacă pentru începuturile cetății până acuma nu avem material artistic suficient, avem indicațiuni mai precise pentru sfârșitul ei, cel puțin ca cetate creștină.

Una din basilicile sale a fost surprinsă de o năvălire barbară în momentul celei de a treia reconstruiri a ei. Intr'adevăr, cu ocazia săpăturilor întreprinse acolo, s'a dat peste capitelele de marmoră sfărâmate în momentul executării (v. în cit. studiu al d-lui Pârvan, fig. 19): unele sânt numai eboșate, altele au două părți complet sculptate, iar altele blocuri de marmoră cu forma geometrică a capitelului abia schițată. Faptul că aceste fragmente au fost găsite pe loc, în interiorul basilicei și *la nivelul pardoseli-lor*, denotă că ea n'a mai fost reconstruită dela această catastrofă. Și cum, prin prezența baptisteriului și a bogăției de sculptură și material, pare să fi fost *în acea vreme* biserica catedrală a cetății, putem deduce că o dată cu ea a încetat și or-ce viață creștină organizată. Căci în interiorul cetății nu găsim o altă basilică mai nouă care să aibă în acelaș timp indicațiuni de episcopie (prezența unui baptisteriu). Din cercetarea amănunțită a elementelor acestei basilice se poate stabili cu oare care aproximație data acestor catastrofe. Forma bisericii este basilicală și anume elenistică, adică cu un atrium, *un narthex*, trei nave și o *singură* absidă în mijlocul navei centrale. Basilica este însoțită de un

1) Tocilescu, Fouilles et recherches archéologiques, fig. 17 și 32.

2) A se vedea evoluția capitelor în Ch. Diehl, Manuel d'art byzantin, p. 128-132.

baptisteriu așezat în stânga atriumului. Atât la atrium cât și la baptisteriu s'au găsit urme de conducte de apă și canale de scurgere. Or știm că după sec. VI tipul cu trei abside și nartex dublu, – unul către atrium și altul către biserică— se generalizează ¹⁾, așa că forma aceasta simplă rămâne să fie atribuită unei epoci anterioare.

E drept că forma aceasta a planului nu poate da nici o indicație asupra *vârstei fragmentelor de capitel* de oarece acum se reclădește pe temelii vechi, iar vremea anterioară sec. VI iarăș nu este precisată, căci avem aface cu un tip de plan cu care *începe* arhitectura creștină. Dar între începuturile oficiale ale arhitecturii creștine și sec. VI, în cazul de față mai avem un reper. La săpăturile acestei basilici s'au găsit fragmente complete din plăcile care închideau în dreptul absidei locul destinat în vechile biserici cântăreților și lectorilor. Ele se compun din împletituri de cercuri și figuri geometrice, caracteristice sec. V și VI ²⁾. Aceleași figuri e drept revin în sec. IX și X-lea, însă atunci ele sânt însoțite de figuri de pasări și animale, care lipsesc fragmentelor de mai sus. Deci epoca, dacă nu primei cel puțin celei de a doua reconstruiri a acestei biserici nu s'ar depărta mult de sec. VI. A treia reconstruire sau mai bine zis încercare de reconstruire ne oferă ca material capitelele în starea pomenită mai sus. Sânt niște capitele ionice nu tocmai clasic executate, însă având toate elementele lor constitutive (volute, ove), făcând corp cu niște imposte de forma unui trunchiu de piramidă întors, decorate cu câte o cruce încadrată în foi de acantă sau cu o dantelă de ramuri și frunze. Este forma de capitel și ornamentația bizantină caracteristice sec. VI-lea. Evoluția acestor forme este următoarea : capitel Teodosian simplu (Emir-Achor-Giamia Sf. Ioan – din Constantinopol). Capitel Teodosian cu impostă separată (Sf. Dimitrie din Salonic sec. V). Capitel Teodosian cu impostă lipită (cisterna Bin-Bir-Direk – 528 ³⁾). Caracteristica capitelului-impostă este că se depărtează de ornamentația plastică, împrumutând o ornamentație orientală, dantelată, pur decorativă. Imposta lipită are aceeași formă și ornamentație ca cea separată. (St. Vital, cisterna citată mai sus Sf. Paraschiva din Salonic, capitelul dela Adamclisi etc.), însă tendința lui este să se profileze formând un coronament capitelului. Astfel s'a obținut forma capitelului medieval.

Așa dar capitelul dela Adamclisi rămâne să fie clasat în epoca de tranziție a primului tip (sec. V) și ultimul tip care începe cu Sf. Sofia din Constantinopol. Afară de aceste considerațiuni asupra evoluției capitelului bizantin, epoca aci fixată de noi se mai verifică și prin *franta analogie* a decorațiunii impostei cu cea

a impostei capitelului dela Sf. Paraschiva (actuala Eski Giamia) din Salonic, care, după Strzygowski și Kondacoff ¹⁾, aparțin sec. al V sau cel mai târziu al VI-lea și cu cea a capitelului dela Sf. Dumitru ²⁾, care aparține în mod pozitiv sec. V-lea ³⁾. Așa dar ultima încercare de reconstruire a basilicei nu depășește sfârșitul sec. al VI. După această dată alte forme de capitel iau ființă.

Baptisteriul nu ne poate aduce nici o lămurire asupra acestei catastrofe, dimpotrivă, soarta lui fiind legată de a bisericii, rămâne să fie explicat tot prin considerațiile și argumentele de mai sus. Căci baptisteriile sânt cele mai greu de datat după stil. Găsim în aceeași vreme forme dreptunghiulare, rotunde, octogonale, patrute, în formă de treflă etc. Principiul lor, un basin central închis într'o clădire *boltită* cu o navă pentru serviciu și cu mai multe nișe și nartexe pentru desbrăcat. În cazul nostru patru nișe și două nartexe. Că a fost boltit cu o cupolă ne-o probează zidurile foarte groase ale patratului unde se cuprindeă basinul, pe când cele ale nartexului acoperit în fronton, ceva mai subțiri, au fost boltite cilindric sau poate chiar cu șarpantă aparentă. Deci din forma planului nu putem deduce nimic asupra vremei când a fost construit. Oarecare presupuneri însă nu sânt inutile : în starea în care se găsește astăzi pare construit dintr'o dată și n'a îndurat în plan nici un fel de modificare. Apoi, dacă ținem seamă de soliditatea clădirilor romane, nu putem admite a doua construire a basilicei de cât tot grație unor împrejurări vitrege care ar fi atins de sigur și baptisteriul, așa că ar fi necesitat o reconstruire care nu se putea să nu aducă modificări de construcție și întrebuințare de material vechi.

Așa că mai probabil este ca baptisteriul să fie în legătură cu a doua edificare a bisericii, adică în preajma sec. V-lea. Acestea sunt cele mai târzii manifestări artistice la Adamclisi. Grație unor împrejurări violente, legătura directă a ținuturilor noastre cu arta bizantină a Metropolei s'a intrerupt brusc, fără să putem bănuși la ce rezultat ar fi ajuns, dacă părțile dăunătoare conțineau vitalitatea necesară unei variante artistice.

Mai târziu, când liniștea necesară manifestărilor de artă a revenit iarăș în regiunea dunăreii, Metropola nu mai avă prestigiu de altădată, iar contactul direct nu mai eră posibil. În Moldova orașele europene și asiatice ale Mărei Negre, în Muntenia Slavii dela Dunăre, mai ales Sârbii, au îndeplinit serviciul de intermediari.

SP. CEGĂNEANU.
Arhitect.

1) Ch. Diehl, Manuel d'Art byzantin, p. 162–164.

2) Ch. Diehl, Manuel d'Art byzantin, p. 429.

3) Acelaș, op. cit., p. 139.

1) Kondakoff, Voiaj în Macedonia (rusește), p. 111.

2) Acelaș, p. 108.

3) O. Tafrahi, Sur la date de l'église de Saint Démètre (estras din Revue Archéologique).